

Отримано 30.06.2025
Голові спеціалізованої
вченої ради ДФ 26.133.092
з.п.ч. проф. Петренко МВ

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.092
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка, доктору
педагогічних наук, професору, професору
кафедри соціальної педагогіки та
соціальної роботи Факультету психології,
соціальної роботи та спеціальної освіти
Петрочко Жанні Василівні

Рецензія

Карпенко Олени Георгіївни, доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка на дисертаційну роботу Харківської Тетяни Андріївни «Профілактика деструктивних конфліктів серед учнівської молоді із застосуванням відновних практик», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 231 «Соціальна робота», галузь знань 23 Соціальна робота.

1. Актуальність дисертаційного дослідження.

Конфлікти супроводжують людину протягом усього життя. Людське життя суперечливе, у ньому кожна особистість прагне певним чином самовизначитися та утвердитися у процесі конфліктологічної взаємодії. Таким чином, маємо право стверджувати, що конфлікт сьогодні не належить до якоїсь однієї галузі наукових знань, а використовується у різноманітних аспектах. Конфлікт як соціальний феномен глибоко проник в усі сфери життя людини, як результат – конфліктологія збагачується життєвим досвідом та досягненнями усіх галузей.

Кожна людина рано чи пізно потрапить у ситуацію, котра матиме ознаки конфліктної, а отже може перерости у конфлікт. Вона буде поводити себе у такій ситуації відповідно до того, які цільові установки у неї сформовані, яка психологічна модель поведінки їй є близькою, які психологічні стандарти вона для себе визначила. Останнє визначається сукупністю факторів, які в різний час мали вплив на становлення її особистості, зокрема, фактор наявності досвіду поведінки у ситуаціях загострення відносин. Готовність особистості діяти у конфліктних ситуаціях визначається також через готовність обох або ж однієї з сторін до діалогу, обговорення проблеми, відкритості до спілкування в цілому.

В Україні, як і в інших країнах, існує тенденція до вирішення нових та поглиблення вже існуючих конфліктних взаємодій у різних сферах суспільного життя. Не є винятком і учнівське молодіжне середовище.

Сукупність учнівської молоді можна розглядати як окрему систему

взаємин, яка має багато особливостей. Хоча б тому, що молодь – це вже не діти, але ще й не дорослі. І для цієї системи також притаманно наявність конфліктів.

Розв'язання деструктивних конфліктів, зокрема, у середовищі учнівської молоді передбачає раціональне осмислення того, чим викликаються і під впливом яких детермінант виникають конфлікти, які їх основні типи, соціально-педагогічні, культурологічні, економічні та інші параметри, якими особистісними рисами, особливостями свідомості й поведінки відрізняються їх активні учасники, які сприяють або перешкоджають запобіганню негативним конфліктним протистоянням, що гальмують розвиток навчального закладу.

Тему дисертаційного дослідження Харківської Т.А. затверджено на засіданні кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (протокол № 17 від 19 жовтня 2021 р.), вченою радою Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (протокол № 1 від 20 жовтня 2021 25 р.), вченою радою Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (протокол № 9 від 28 жовтня 2021 р.).

2. Наукова новизна результатів дисертації.

Наукова новизна результатів дисертації Харківської Тетяни Андріївни незаперечна, вона зумовлена тим, що авторкою *вперше*: визначено поняття профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді як системи науково і методично обґрунтованих заходів соціально-педагогічного, психологічного та правового характеру, спрямованих на виявлення, аналіз і мінімізацію чинників, які сприяють виникненню деструктивних конфліктів, а також на формування в учнівської молоді навичок конструктивного вирішення конфліктних ситуацій, розвитку емоційної компетентності, зниження рівня агресії та стресостійкості, що дозволить забезпечити безпечне освітнє середовище; цілісно розкрито проблему профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді із застосуванням відновних практик у закладах загальної середньої та професійно-технічної освіти; систематизовано умови профілактики деструктивних конфліктів засобами відновних практик; обґрунтовано умови профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді засобами відновних практик (методичну, організаційну, педагогічну, психологічну, соціальну) форми та методи впровадження цих умов; охарактеризовано критерії профілактики деструктивних конфліктів; *уточнено*: сутність відновного підходу до запобігання і вирішення деструктивних конфліктів і особливості застосування відновних практик у закладах освіти; *подальшого розвитку набули*: форми та методи впровадження програми профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді засобами відновних практик; узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду застосування відновних практик у закладах освіти; форми міждисциплінарної та

міжсекторної взаємодії, спрямованої на профілактику деструктивних конфліктів серед учнівської молоді.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується результатами дослідження, здійсненого Харківською Тетяною Андріївною, і в цілому не викликає сумнівів.

Дисертантка обґрунтувала вибір теми, визначила мету, завдання, методи дослідження. Зміст роботи логічний і послідовний. Структура дисертації чітка, усі її частини спрямовані на досягнення поставленої мети.

Кваліфікаційним є застосування комплексу взаємопов'язаних методів наукового пошуку. Аналіз дослідження свідчить, що дисертантка чітко сформулювала основні положення та висновки проведеного дослідження, отримала результати, які мають теоретичне і практичне значення.

Практичне значення дослідження полягає у розробленні та впровадженні інструментарію для профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді засобами відновних практик; впровадженні умов профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді засобами відновних практик; реалізації програми профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді «Базові навички медіатора/медіаторки служби порозуміння» у створених умовах.

Матеріали дисертації пройшли необхідну апробацію, обговорювалися автором на 27 наукових і науково-практичних конференціях різного рівня: 16 міжнародних та 11 всеукраїнських, науково-практичних конференціях.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Здобуті результати дослідження можна використовувати у діяльності фахівців соціальної роботи, спеціалістів соціальних служб, інших фахівців соціальної сфери; закладами вищої освіти при розробленні змісту освітніх компонентів для студентів спеціальності 231 «Соціальна робота», освітньо-професійних програм «Соціальна робота» та «Соціальна педагогіка».

Результати дослідження було впроваджено в роботу таких закладів освіти та громадських організацій: Спеціалізованої загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №12 м. Хмельницького (№309/01-45 від 10.05.2025), Комунального закладу загальної середньої освіти «Ліцей №13 Хмельницької міської ради» (в минулому, Хмельницьке навчально-виховне об'єднання №28) (№2275/01-41 від 12.05.2025), Гімназії №30 Хмельницької міської ради (в минулому, Спеціалізована загальноосвітня школа І-ІІІ ст. №7 міста Хмельницького) (№193/01-45 від 09.05.2025), ДПТНЗ «Красилівський професійний ліцей» (№128 від 05.06.2024), Шепетівського професійного ліцею (№ 01/100 від 12.05.2025), Вищого професійного училища №4 м. Лисичанськ (№9 від 12.05.2025), Комунальної установи «Зміївський центр професійного розвитку педагогічних працівників» Зміївської міської ради Чугуївського району Харківської області (№ 01-06/09 від 11.04.2024) Громадської

організації «Ла Страда - Україна» м. Київ (№ 3362 від 11 29 березня 2025), Громадської організації «Асоціація психологів України» м. Черкаси (№ 01/25-д від 09.05.2025), Громадської організації «Світ у барвах» м. Хмельницький (№3 від 12.05.2025), Громадської організації «Подільський центр медіації» м. Вінниця (№1/25 від 10.05.2025).

Отриманню достовірних результатів сприяв ретельний аналіз відповідних джерел, включаючи монографії, дисертації, статті в професійних періодичних виданнях, а також апробаційні матеріали як українських, так і зарубіжних дослідників.

Таким чином, ми вважаємо, що наукові положення та висновки є теоретично обґрунтованими та надійними. Не було виявлено жодних фактів, які б підтверджували недостовірність інформації, представлено в дисертації.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

У дисертації Харківської Тетяни Андріївни визначені завдання були виконані на високому рівні, що свідчить про її глибоке розуміння предмета дослідження та вміння ефективно працювати в сфері соціальної роботи. Авторка чітко сформулювала мету дослідження, вона вдало обрала методи, які найкраще відповідали специфіці досліджуваної теми, що дозволило досягти значущих результатів.

Представлений текст наукової праці наочно демонструє, що Харківська Тетяна Андріївна не лише володіє теоретичними методами дослідження, а й вдало використала емпіричний матеріал на практиці. Її вміння інтегрувати теоретичні знання з практичними навичками свідчить про високий рівень підготовки та готовність до самостійної наукової діяльності.

Зазначене вище підтверджує, що Тетяна Андріївна успішно набула необхідних теоретичних знань, умінь і навичок, які є вкрай важливими для розвитку її як самостійного науковця.

Ми вважаємо, що наукові завдання, що були поставлені, виконані на високому методологічному рівні. Це підтверджує глибоке розуміння здобувачкою теорії досліджуваної проблеми та відповідних методів наукового пошуку. Харківська Тетяна Андріївна проявила себе як самостійний науковець, яка оволоділа всіма необхідними теоретичними уміньми та практичними навичками, що відповідають рівню доктора філософії.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

Матеріали дисертації висвітлено в 12 наукових працях, з них 3 – одноосібні, 9 у співавторстві.

Аналіз змісту публікацій засвідчує, що наукові положення та отримані результати проведеного дослідження, певною мірою представлено у друкованих наукових працях.

7. Структура та зміст дисертації. Зміст дисертаційної роботи відповідає ustalеним вимогам. У *вступі* обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, представлено його методологічний апарат; охарактеризовано

методи дослідно-експериментальної роботи та експериментальну базу дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; надано інформацію щодо впровадження та апробації результатів дослідження.

У першому розділі *«Профілактика деструктивних конфліктів серед учнівської молоді як наукова проблема»* – проаналізовано теоретичні аспекти деструктивних конфліктів; окреслено сучасну специфіку учнівської молоді; розглянуто наукові підходи до профілактики деструктивних конфліктів; визначено чинники, що сприяють виникненню деструктивних конфліктів; з'ясовано особливості вивчення процесу профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді.

За результатами дослідження *профілактика деструктивних конфліктів серед учнівської молоді* – це система науково і методично обґрунтованих заходів соціально-педагогічного, психологічного та правового характеру, спрямованих на виявлення, аналіз і мінімізацію чинників, які сприяють виникненню деструктивних конфліктів, а також на формування в учнівської молоді навичок конструктивного вирішення конфліктних ситуацій, розвитку емоційної компетентності, зниження рівня агресії, що дозволить забезпечити безпечне, сприятливе освітнє середовище.

Як підсумок, *профілактику деструктивних конфліктів серед учнівської молоді* авторка розглядає як своєчасні заходи, спрямовані на запобігання можливим фізичним, психологічним чи соціокультурним труднощам у групах ризику, підтримку їх у розвитку конструктивних навичок вирішення конфліктів та сприяння реалізації внутрішнього потенціалу для досягнення гармонійних міжособистісних стосунків.

У другому розділі – *«Відновні практики як засіб профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді»* – окреслено сутність відновного підходу до вирішення конфліктів; визначено умови консультування; проведено аналіз відновних практик; у другому розділі виокремлено п'ять умов профілактики деструктивних конфліктів (організаційну, методичну, педагогічну, соціальну та психологічну); здійснено порівняльний аналіз різних форм відновних практик.

У третьому розділі – *«Експериментальна перевірка умов профілактики деструктивних конфліктів учнівської молоді із застосуванням відновних практик у закладах освіти»* – висвітлено хід та методику емпіричного дослідження (констатувальний, формувальний та контрольний етапи), виокремлено та обґрунтовано умови профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді; сформовано розуміння щодо високої оцінки значущості програми, активне використання методичних матеріалів та систематичну інтеграцію профілактичної роботи у навчально-виховний процес; визначено сукупність умов і факторів, які спеціально створювались для забезпечення сприятливого середовища щодо попередження та профілактики деструктивних конфліктів серед студентської молоді; виокремлено критерії класифікації профілактики: за напрямом впливу

(психологічний, педагогічний, організаційний), за рівнем (первинна, вторинна, третинна) та за суб'єктом впровадження (учні, педагоги, батьки, адміністрація); розроблено та впроваджено комплексну програму профілактики «Базові навички медіатора/медіаторки служби порозуміння», що мала на меті підвищення рівня умов попередження деструктивних конфліктів серед учнівської молоді засобами відновних практик.

Наукові результати, отримані Харківської Тетяни Андріївни, базуються на ґрунтовному аналізі проблеми, використанні адекватних підходів до їх вирішення, опрацюванні значного матеріалу наукових джерел, власній авторській науковій позиції.

Додатки переконливо ілюструють зміст ґрунтового наукового дослідження щодо вирішення поставлених завдань на початку експерименту на різних етапах наукової роботи.

Дисертаційна робота Харківської Тетяни Андріївни є завершеним та цілісним дослідженням.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації

Висловлені в дисертації положення та ідеї є самостійними, ретельно обґрунтованими, добре продуманими, експериментально перевіреними та оригінальними.

Аналіз тексту свідчить про повне дотримання здобувачкою принципів академічної доброчесності.

9. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом, дисертаційне дослідження Харківської Тетяни Андріївни «Профілактика деструктивних конфліктів серед учнівської молоді із застосуванням відновних практик» за формальними ознаками відповідає встановленим вимогам.

Водночас вважаємо за необхідне звернути увагу на деякі аспекти, що потребують обговорення або уточнення.

1. У науковій новизні дослідження авторкою зазначається, що «вперше охарактеризовано критерії профілактики деструктивних конфліктів...». Вважаємо за необхідне зазначити, що потрібно було б уточнити, які саме критерії, адже їх подано у таблиці 3.1. та 3.2.

2. При розгляді питання щодо умов впровадження відновних практик профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді, варто було б звернути увагу на роль соціального працівника та можливості впровадження програми цільової підготовки щодо використання означених відновних практик.

3. Здобутками рецензованої роботи є програма розвитку соціальної активності студентів, розроблена Тетяною Андріївною з метою підвищення рівня вирішення деструктивних конфліктів серед учнівської молоді. Однак, на нашу думку, досліджувана проблема могла б дати більш практичне значення, якби авторка детальніше описала, які форми та методи були найбільш

ефективними щодо забезпечення кожної умови, які зазначено як елемент новизни дослідження.

4. У висновках варто було б ґрунтовніше узагальнити методологію емпіричного дослідження. Також, було б цінним для практики соціальної роботи визначити перспективи щодо стимулювання використання відновних практик в середовищі учнівської молоді, як окремих елементів так і цілісної авторської програми дисертантки.

Висловлені зауваження не позначаються на загальній позитивній оцінці виконаної роботи.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Можна беззаперечно стверджувати, що дисертація «Профілактика деструктивних конфліктів серед учнівської молоді із застосуванням відновних практик» відповідає вимогам галузі знань 23 Соціальна робота за спеціальністю 231 Соціальна робота. Це твердження ґрунтується на кількох ключових аспектах.

По-перше, актуальність теми дисертації є безсумнівною, оскільки попередження деструктивних конфліктів стає все більш важливою складовою соціальної роботи, особливо в контексті соціальної роботи з молоддю. Дослідження, що зосереджуються на цьому аспекті, сприяють формуванню нових підходів щодо попередження конфліктних ситуацій та розумінню її необхідності серед суб'єктів соціальної роботи.

По-друге, сучасний методологічний рівень виконання роботи свідчить про використання новітніх підходів та методів дослідження, що дозволяє отримати об'єктивні та валідні результати. Це підкреслює високий професіоналізм здобувачки, яка продемонструвала вміння інтегрувати різні методології у своєму дослідженні.

По-третє, новизна концептуальних ідей, представлених у дисертації, відкриває нові перспективи для подальших досліджень у сфері соціальної роботи. Вона не лише доповнює існуючі знання, але й пропонує інноваційні рішення для підвищення ефективності волонтерських програм серед студентів.

По-четверте, обґрунтованість наукових положень, що містяться в дисертації, підтверджується аналізом емпіричних даних і теоретичних засад, що забезпечує надійність отриманих результатів. Ця обґрунтованість робить представлені висновки більш вагомими та значущими для практики.

Практичне значення отриманих результатів підкреслює їх можливість застосування в реальних умовах соціально-педагогічної роботи, що робить дослідження корисним для фахівців у галузі соціальної роботи, освітян та працюючих у програмах профілактики деструктивних конфліктів.

Таким чином, враховуючи всі вищезазначені аспекти, можна з упевненістю стверджувати, що дисертація відповідає науковим стандартам і робить вагомий внесок у розвиток галузі 23 Соціальна робота, спеціальності 231 Соціальна робота.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Дисертація Харківської Тетяни Андріївни на тему «Профілактика деструктивних конфліктів серед учнівської молоді із застосуванням відновних практик», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 23 Соціальна робота за спеціальністю 231 Соціальна робота, є завершеною, самостійною роботою, що містить науково обґрунтовані результати, актуальність, наукову новизну, теоретичне та практичне значення і відповідає п. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023.

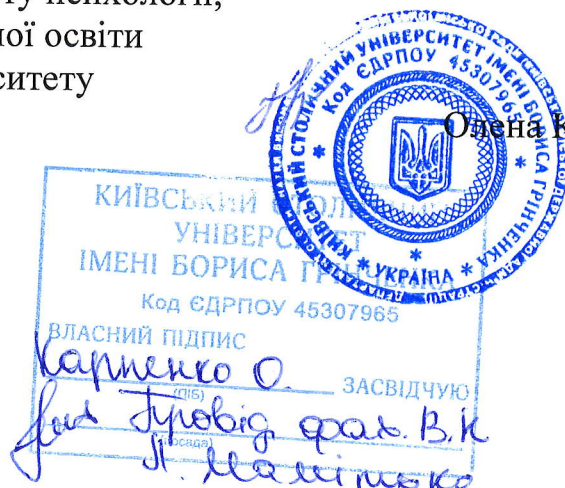
Дисертація Харківської Тетяни Андріївни та наукові публікації, в яких висвітлено її наукові результати, виконано на високому науковому рівні з дотриманням академічної доброчесності.

Харківська Тетяна Андріївна на високому рівні оволоділа методологією наукової та педагогічної діяльності, набула теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Здобувачка вільно володіє матеріалом.

Зважаючи на зазначене, можна рекомендувати дисертацію Харківської Тетяни Андріївни на тему «Профілактика деструктивних конфліктів серед учнівської молоді із застосуванням відновних практик» до публічного захисту для присудження Харківській Тетяні Андріївні ступеня доктора філософії з галузі знань за спеціальністю 231 Соціальна робота та надати позитивний висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Рецензент:

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи Факультету психології,
соціальної роботи та спеціальної освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Олена КАРПЕНКО